

Dødsfall i norske politiarrester 2003–12

BAKGRUNN I 2002 gikk en arbeidsgruppe, Politiarrestprosjektet, igjennom dødsfall i norske politiarrester for perioden 1993–2001 og fant 36 dødsfall, hvorav 16 pga. alkoholforgiftning eller hodeskader hos personer innbrakt for beruselse. En rekke forebyggende tiltak ble foreslått. Vi har nå gjennomgått dødsfall for perioden 2003–12 og sammenliknet med den første studien.

MATERIALE OG METODE Vi sendte forespørsel til alle landets politidistrikter og ba om opplysninger om dødsfall i politiarrest i perioden 2003–12. Det ble bedt om obduksjonsrapporter, politirapporter og rapporter fra Spesialenheten for politisaker.

RESULTATER Det ble rapportert om 11 dødsfall, dvs. gjennomsnittlig 1,1 dødsfall per år. Blandingsforgiftninger var vanligste dødsårsak, med seks dødsfall. Det var tre selvmord, én naturlig død og ett dødsfall pga. alkoholforgiftning. Vi fant ingen dødsfall pga. hodeskader relatert til beruselse.

FORTOLKNING Antall dødsfall i norske politiarrester har gått betydelig ned. Det er først og fremst antall alkoholrelaterte dødsfall som har sunket.

Dødsfall i politiarrest oppleves som svært traumatisk både for pårørende, polititjenestepersoner og arrestforvarere. Arbeidet med å hindre slike dødsfall er viktig for å bevare samfunnets tillit til politiet og hindre de personlige tragedier som følger i kjølvannet av slike hendelser. Åpenhet omkring hendelser i politiarrest er viktig for at befolkningen skal bevare den tillit til politiets integritet som er helt nødvendig for samfunnet.

I samarbeid med Politidirektoratet ble dødsfall i norske politiarrester fra 1993 til og med 2001 analysert og publisert i 2003 (1). 36 dødsfall ble registrert, noe som tilsvarer fire dødsfall per år. I tiden etter dette kan flere forhold ha påvirket risikoen for død i politiarrest. I politireformen fra 2002 ble antall politidistrikter redusert fra 53 til 27. Dette medførte blant annet innføring av sentralarresten istedenfor mange små enheter og, etter hva vi kjenner til, økt bruk av faste arrestforvarere. En arbeidsgruppe, Politiarrestprosjektet, der førsteforfatter var medlem, leverte i 2002 forslag til tiltak for å redusere antall dødsfall i politiarrestene (2). Justisdepartementet og Politidirektoratet har deretter drevet et kontinuerlig arbeid med å implementere en rekke tiltak for å bedre sikkerheten for de innsatte. De viktigste er:

- pålegg om at alle som ikke synes å kunne ta vare på seg selv pga. rus skal tilses av lege før de settes i arrest
- mulighet for å benytte videoovervåkning og toveis kommunikasjon for å overvåke risikoarrestanter
- skjerpet kontroll med at arrestanter får tilfredsstillende og nødvendig tilsyn

Tiltakene ble samlet og formalisert i 2006 av Justisdepartementet i forskrift om bruk av politiarrest (3) og Politidirektoratet i retnings-

linjer for gjennomføring av forskriften (4). Fra 2007 ble det opprettet tilsyn med politiarrestene. Tilsynene utføres av Politidirektoratet og lokalt statsadvokatembete og er pålagt i samme forskrift.

Vi har nå undersøkt antall dødsfall i politiarrest i perioden 2003–12, dvs. under/etter innføring av disse tiltakene, og sammenliknet med antall dødsfall i perioden 1993–2001.

Materiale og metode

I samarbeid med Politidirektoratet sendte vi en forespørsel til alle landets 27 politidistrikter og ba om opplysninger om dødsfall i politiarrest i perioden 2003–12. Det ble bedt om obduksjonsrapporter, politirapporter og rapporter fra Spesialenheten for politisaker vedrørende alle dødsfall. For å kvalitetssikre svarene ble informasjon fra følgende alternative kilder brukt for å lete etter rapporter om dødsfall i arrest: Norges offentlige utredninger (5), årsmeldinger (2007–12) og fem-årsmeldinger (2002–06) fra Den rettsmedisinske kommisjon (6, 7), offentlig tilgjengelige saksrapporter fra Spesialenheten for politisaker og søk på Internett. Vi brukte søkestedene Google, Kvasir og Yahoo og kombinasjoner av følgende søkeord: død, dødsfall, arrest, politiarrest, alkoholdødsfall.

Følgende opplysninger ble registrert: Årsak til innsettelse (dvs. innsettelser etter politiloven § 9 (beruselse) eller straffeprosessuelle innsettelser), dødsårsak (basert på rettslig obduksjon og/eller toksikologiske tester), ruspåvirkning (bedømt etter (retts)toksikologiske tester), tid fra innsettelse til død (gjennomsnitt og antall dødsfall innen en time etter innsettelse, basert på politirapporter), legetilsyn før innsettelse/død (basert på politirapporter) samt kjønn og alder. Opplysninger om antall innsettelser i alle politidistrikt, fordelt

Willy Aasebø

willy.aasebo@ahus.no
Medisinsk divisjon
Akershus universitetssykehus

Gunnar Orskaug

Politidirektoratet

Jan Erikssen

Medisinsk divisjon
Akershus universitetssykehus

Publisert først på nett

> Se lederartikkel side 263

HOVEDBUDSKAP

Det ble rapportert om gjennomsnittlig 1,1 dødsfall per år i norske politiarrester for perioden 2003–12

Antall rapporterte dødsfall hadde gått betydelig ned sammenliknet med perioden 1993–2001

Nedgangen skyldes hovedsakelig at antallet dødsfall relatert til alkoholforgiftning er blitt betydelig færre

Tabell 1 Demografiske data for dødsfall i norske politiarrester i perioden 1993–2001 (1) sammenliknet med tilsvarende data for studieperioden 2003–12

	1993–2001 (N = 36)	2003–2012 (N = 11)
Gjennomsnittsalder, år (spredning)	40 (17–70)	40 (20–60)
Antall kvinner	1	2
Tid fra innsettelse til død		
Gjennomsnittlig antall timer	4	14
< 1 time (antall)	6	0
Årsak til innsettelse (antall)		
Politiloven § 9 om beruselse	29	5
Straffeprosessuelt	7	6
Legetilsyn før innsettelse/død (antall)	4	5

Tabell 2 Dødsmåter, dødsårsaker og insidens av dødsfall i norske politiarrester i perioden 1993–2001 (1) sammenliknet med tilsvarende data for studieperioden 2003–12. Antall dersom ikke annet er angitt

	1993–2001 (N = 36)	2003–2012 (N = 11)
Dødsårsak		
Alkoholforgiftning	11	1
Andre forgiftninger	8	6
Naturlig død	5	1
Hjerneblødning/skade	5	0
Suicid	4	3
Ukjent	3	0
Insidens		
Dødsfall per år/million innbyggere	0,9	0,2
Suicid per år/million innbyggere	0,1	0,06
Dødsfall/10 000 innsettelser	0,6	0,2
Dødsfall/10 000 innsettelser etter politiloven § 9	1,5	0,5

på årsaker, hentet vi fra de enkelte politidistriktene for de siste tre årene (2010–12).

Bearbeiding av data

Som dødsårsak brukte vi konklusjonen fra den rettsmedisinske obduksjonen og/eller toksikologiske tester. Vi har oppgitt det totale antall dødsfall for hele perioden og gjennomsnittlig antall per år. I tillegg har vi beregnet dødsfall per million innbyggere per år ut fra antall innbyggere i 2008 (4,74 millioner) (8) og per 10 000 innsettelser. Gjennomsnittlig antall innsettelser per år i perioden 2010–12 er brukt som mål på innsettelse

ser per år i hele perioden. Vi gjengir generelt gjennomsnitt fremfor median, først og fremst for å kunne sammenlikne med tall fra første periode (1).

Etiske overveielser

Studien er godkjent av personvernombudet ved Akershus universitetssykehus, Rådet for taushetsplikt og forskning ved Justis- og beredskapsdepartementet og Riksadvokaten. Regional etisk komité konkluderte med at studien kunne gjennomføres uten godkjenning fra dem. I forbindelse med bearbeiding av manuskriptet har hensynet til per-

sonvernet vært viktig. Dette har til en viss grad gått ut over detaljinformasjon.

Resultater

Vi mottok svar fra alle politidistrikter, hvorav to etter purring. Det ble rapportert gjennomsnittlig 55 197 innsettelser per år i norske politiarrester i 2010–12, hvorav 10 387 etter politiloven § 9 om beruselse. De øvrige ble innsatt for ulike straffeprosessuelle eller andre forhold. Det ble rapportert om totalt 11 dødsfall, dvs. 1,1 per år (tab 1). Hos alle som døde forelå obduksjonsdata, toksikologiske prøvesvar, politirapporter og/eller rapporter fra Spesialenheten for politisaker.

Akutte blandingsforgiftninger var dødsårsak i seks tilfeller (tab 2). Diazepiner (n = 4), metadon (n = 3), amfetamin (n = 3) og etanol (n = 2) var de vanligste rusmidlene som ble funnet ved toksikologiske tester i denne gruppen. Av de resterende fem døde én av akutt alkoholforgiftning, tre av selvmord og én av naturlig årsak. 5 av de 11 ble innsatt etter politiloven § 9. Fem hadde vært vurdert av lege før de ble satt inn/døde (tab 1).

Ved leting i alternative kilder fant vi ingen referanser til dødsfall i arrest som vi ikke hadde fått opplysninger om fra politidistriktene.

Diskusjon

Det ble rapportert om 11 dødsfall (1,1 dødsfall per år) i norske politiarrester for perioden 2003–12, mot 36 (4,0 per år) i perioden 1993–2001. Dette tyder på en markant nedgang i antall dødsfall.

Insidens i andre land

Vi fant 0,2 dødsfall i politiarrest per million innbyggere per år. Sammenlikning med data fra andre land er vanskelig pga. store forskjeller i studiemetode og kulturelle forskjeller i organisering av politiarrester. I en tysk studie fra 2009 angis 0,14 døde per million innbyggere per år (9), og det refereres til studier fra seks land der insidensen varierte fra 0,33 (Nederland 1983–93) til 2,02 i Finland (1975–84) (9). Mange studier identifiserer dødsfall i politiarrest ut fra rettslige obduksjoner. I en nederlandsk rapport har man imidlertid beregnet at antall dødsfall i arrest og fengsel er 2–3 ganger høyere enn det som ble rapportert via rettslige obduksjoner (10). Vi mener at vår identifikasjonsmetode er mer korrekt for å sikre full oversikt over alle dødsfall i politiarrest, vesentlig fordi vi har kontrollert data via en rekke andre kilder. England og Wales har, slik vi ser det, i mange år hatt et godt rapporteringssystem. De rapporterte om totalt 62 dødsfall for årene 2009–12 (11), tilsvarende 0,28 dødsfall per million innbyggere per år ut fra et innbyggertall på 56,1 millioner i 2011 (12, s. 2). England og Wales rapporterer også om

en reduksjon i antall dødsfall i perioden 1998/99–2008/9 (11, 13, s. 11). Denne utviklingen er i overensstemmelse med utviklingen i Norge, i motsetning til f.eks. Australia som ikke hadde noen reduksjon fra 2000 til 2008 (14).

Dødsårsaker

Våre tall er små, men viser at blandingsforgiftninger nå er den vanligste dødsårsaken, med 6 av 11 dødsfall. Antall dødsfall pga. alkoholforgiftning har gått kraftig ned, fra 11 av 36 rapporterte dødsfall i perioden 1993–2001 (1) til kun ett tilfelle i perioden 2003–12. I tillegg døde fem personer pga. hodeskader i 1993–2002, alle var innbrakt etter § 9 om beruselse. Det var ingen dødsfall pga. hodeskader i den andre perioden. I flere studier har man påpekt den nære relasjonen mellom alkohol og død i politiarrest, slik det var i Norge i 1993–2001. Den tyske rapporten viste at 25 % døde som følge av akutt alkoholforgiftning og 18 % pga. hode-traumer (9).

I våre undersøkelser var det fire selvmord i den første perioden og tre i den andre, dvs. henholdsvis 0,1 og 0,06 per million innbyggere per år. I England og Wales angis 44 selvmord i perioden 1998/99–2008/9 (13, s.16), tilsvarende 0,075 per million innbyggere per år ut fra et innbyggertall på 53,05 millioner i 2004 (15, s. 1). Nederland oppgir 0,13 i 1983–93 (16), mens New Zealand registrerte 1,26 i 1980–91 (17) og 0,25 i 2000–08 (18). Død ved hengning er den vanligste suicidmåten.

Mulige årsaker til endringene

Den positive utviklingen kan skyldes de iverksatte tiltakene. Vi tror det viktigste tiltaket var at personer som ikke synes å kunne ta vare på seg selv pga. rus, skal fremstilles for lege før de settes i arrest. Hensikten er at helsevesenet skal ta hånd om dem. Det foreligger imidlertid ingen oversikt fra Norge over hvor mange arrestanter som er blitt tilsett av lege. Bare 4 av de 36 som døde i første periode og 5 av de 11 i andre periode hadde fått legetilsyn. I en tysk studie ble ca. 10 % av alle som ble sett av lege funnet uegnet til å bli satt i arrest, de fleste pga. mentale symptomer. Bare ca. 3 % av dem med alkoholforgiftning ble funnet uegnet, til tross for at alkoholforgiftning var hyppigste årsak til død i politiarrest (19).

Det har vært en reduksjon i antall innsettelser etter politiloven § 9 fra ca. 22 000 i gjennomsnitt per år i den første perioden til ca. 10 500 per år i den andre, noe som i seg selv trolig påvirker antall dødsfall. Nedgangen i antall innsettelser etter § 9 har foregått over flere tiår, spesielt etter at offentlig beruselse ble avkriminalisert i 1970 (løsgjengerloven), men nedgangen fortsatte i 1980- og

90-årene (20). Det er vårt inntrykk at straffeprosessuelle begrunnelser nå brukes der man tidligere ville brukt politiloven § 9, f.eks. i tilfeller der personen gjør noe i beruset tilstand (f.eks. husbråk). Uansett er ikke reduksjonen i antall innsettelser etter politiloven § 9 i seg selv tilstrekkelig til å forklare reduksjonen i alkoholrelaterte dødsfall. Selv om risikoen for å dø blant dem som innsettes etter politiloven § 9 har gått betydelig ned, kan det virke som om den fremdeles er større enn for andre (tab 2).

Bruk av videoovervåkning kan også ha medvirket. Anekdotiske opplysninger tyder på det. Bilde- og lydovervåkning av innsatte i politiarrest er imidlertid ikke uproblematisk av etiske årsaker. I forskriftene er det således presisert at det bare er risikoarrestanter som skal overvåkes (3). Forskriftens hensikt er å begrense bruken til risikoinnsatte. Slik vurdering er imidlertid svært vanskelig. Sivilombudsmannen har hatt kritiske merknader til bruk av bildeovervåkning i Oslo sentralarrest (21).

Begrensninger

Datainnsamlingen i denne studien er retrospektiv. Selv om vi har kontrollert dataene mot andre mulige kilder kan vi ikke garantere at alle dødsfall er blitt registrert. Imidlertid fant vi ingen urapporterte dødsfall i andre kilder. En annen mulig feilkilde er at vi ikke har fullstendig oversikt over eventuelle dødsfall som skjer etter at en innsatt er overflyttet til sykehus for en hendelse som startet i arrest. Eksakt tidsangivelse fra innsettelse til tidspunkt for død er vanskelig. Vi har brukt de tidsangivelser som er gitt i politirapportene.

Konklusjon

Vi finner at det har vært en betydelig og meget gledelig nedgang i antall rapporterte dødsfall i norske politiarrester fra 1993–2001 til 2003–12. Alkoholrelaterte dødsfall er nesten blitt borte, noe som var hensikten med Politiarrestprosjektets forslag om ikke å oppbevare sterkt berusede personer i arrest. Blandingsforgiftninger er nå den vanligste dødsårsaken. Bruk av nye rusmidler og kombinasjoner av rusmidler gjør det nødvendig å øke oppmerksomheten rundt denne problemstillingen. Dødsfall pga. hengning bør føre til en diskusjon om hvem som tilhører risikogrupper og burde omfattes av en utvidet ordning med lyd- og bildeovervåkning.

Willy Aasebø (f. 1955)

er spesialist i nyresykdommer og overlege. Han var medlem i arbeidsgruppen Politiarrestprosjektet. Forfatter har fylt ut ICMJE-skjemaet og oppgir ingen interessekonflikter.

Gunnar Orskaug (f. 1952)

er utdannet politi og er seniorrådgiver. Forfatter har fylt ut ICMJE-skjemaet og oppgir følgende interessekonflikter: Han er ansatt i Politidirektoratet.

Jan Erikssen (f. 1933)

er spesialist i indremedisin og hjertesykdommer, professor emeritus ved Universitetet i Oslo, har vært leder for Medisinsk avdeling og har bred forskningsbakgrunn. Forfatter har fylt ut ICMJE-skjemaet og oppgir ingen interessekonflikter.

Litteratur

1. Aasebø W, Erikssen J, Jonsbu J. Dødsfall i norske politiarrester. Tidsskr Nor Lægeforen 2003; 123: 1066–7.
2. Politiarrestprosjektet. Oslo: Politidirektoratet, 2002.
3. FOR 2006-06-30-749: Forskrift om bruk av politiarrest. <http://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2006-06-30-749> [5.12.2013].
4. Politidirektoratet. Rundskriv 14/2006: Bruk av politiarrest.
5. Norges offentlige utredninger 2009: 12. Et ansvarlig Politi. Åpenhet, kontroll og læring. www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/nouer/2009/nou-2009-12.html?id=560793 [5.12.2013].
6. Statens sivilrettsforvaltning. Den rettsmedisinske kommisjon. Årsmeldinger og veiledere. www.justissekretariatene.no/nb/Innhold/DRK/Arsmeldinger-og-veiledere/ [23.6.2013].
7. Statens sivilrettsforvaltning. Femårsmelding fra Den rettsmedisinske kommisjon, 2002–2006. [www.justissekretariatene.no/upload/DRK/%C3%85rsmeldinger%20og%20veiledere/%C3%85rsmelding%20DRK%202002-2006%20\(3\).doc](http://www.justissekretariatene.no/upload/DRK/%C3%85rsmeldinger%20og%20veiledere/%C3%85rsmelding%20DRK%202002-2006%20(3).doc) [25.6.2013].
8. Statistisk sentralbyrå. Folkemengd 1. januar 2009 og endringer i 2008, etter landsdel og fylke. www.ssb.no/a/kortnavn/folkendrkomb/tab2008/tab-2008-03-27-01.html [4.12.2013].
9. Heide S, Kleiber M, Hanke S et al. Deaths in German police custody. Eur J Public Health 2009; 19: 597–601.
10. Kubat B, Duijst W, van de Langkruis R et al. Dying in the arms of Dutch governmental authorities. J Forensic Leg Med 2013; 20: 308–11.
11. Inquest. Deaths in police custody. <http://inquest.gn.apc.org/website/statistics/deaths-in-police-custody/deaths-in-police-custody> [25.6.2013].
12. Office for National Statistics. 2011 Census – population and household estimates for England and Wales, March 2011. www.ons.gov.uk/ons/dcp171778_270487.pdf [4.12.2013].
13. Deaths in or following police custody: An examination of the cases 1998/99–2008/09. IPCC Research Series Paper: 17. London: Independent police complaints commission, 2010. www.ipcc.gov.uk/sites/default/files/Documents/research_stats/Deaths_In_Custody_Report_0811.pdf [5.12.2013].
14. Australian Bureau of Statistics. YearBook Australia 2012. Deaths in custody. www.abs.gov.au/ausstats/abs@.nsf/Lookup/by%20Subject/1301.0-2012-Main%20Features-Deaths%20in%20custody-73 [23.6.2013].
15. ONS Mid-2004 Population Estimates. London: Data Management and Analysis Group, Greater London Authority, 2005. <http://legacy.london.gov.uk/gla/publications/factsandfigures/dmag-briefing-2005-27.pdf> [4.12.2013].
16. Blaauw E, Vermunt R, Kerkhof A. Deaths and medical attention in police custody. Med Law 1997; 16: 593–606.

17. Skegg K, Cox B. Suicide in custody: occurrence in Maori and nonMaori New Zealanders. N Z Med J 1993; 106: 1–3.
18. Independent police conduct authority. Thematic report: Deaths in custody – a ten year review. New Zealand, 2012. www.ipca.govt.nz/Site/media/2012/2012-June-30-Deaths-in-Custody.aspx (25.6.2013)
19. Heide S, Stiller D, Lessig R et al. Medical examination of fitness for police custody in two large German towns. Int J Legal Med 2012; 126: 27–35.
20. Aasebø W, Erikssen J, Jonsbu J. Akutt alkohol-forgiftning i sykehus og fyllearest. Tidsskr Nor Lægeforen 2001; 121: 2683–5.
21. Sivilombudsmannen. Kameraovervåkning og tilsyn med arrestanter i sentralarresten ved Oslo politiarrest. Sak 2011/1355. www.sivilombudsmannen.no/uttalelser/kameraovervaaking-og-tilsyn-med-arrestanter-i-sentralarresten-ved-oslo-politidistrikt-article2749-114.html (5.12.2013).

Mottatt 19.4. 2013, første revisjon innsendt 19.6. 2013, godkjent 5.12. 2013. Redaktør: Siri Lunde Strømme.